

BTSO 250 Büyük Firma Araştırması Işığında Bursa Ekonomisinin Başlıca İhracat Sektörlerindeki Eğilimler

Prof. Dr. Serdar Sayan¹

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası'nın (BTSO) geleneksel *Bursa'daki 250 Büyük Firma Araştırması* 10 yılı geride bırakan tarihçesiyle giderek daha önemli ve ilgili çevrelerce merakla beklenen bir çalışma haline geldi. Araştırma hem Bursa ekonomisinin, hem de Türkiye ekonomisinin gelişme seyrinde yıldan yıla gözlenen değişiklikleri izleme fırsatı veren geleneksel raporun yanı sıra, çok sayıda akademik araştırma ve trend analizi için de kullanılabilir detaylı bir veri seti sunuyor.

Sıralamaya giren 250 firmadan kimilerinin yıldan yıla değişmesine karşın, 250 firmanın topluca gösterdikleri performansa ilişkin verilerin yıllara göre seyrinin Bursa ve kısmen Türkiye ekonomilerindeki gelişmelerin yönü hakkında fikir verici nitelikte olduğunu düşünüyorum. Araştırmadan elde edilen 2008 verilerinin 2007 ile kıyaslamasından çıkan genel sonuçlar şöyle sıralanabilir:

- 2008'de en büyük 250 firma arasına giren firmaların yurtiçi ve dışı satışlardan elde ettikleri KDV hariç toplam ciro, 2007'deki en büyük 250 firmanın toplam cirosuna kıyasla %13,8 artmış. (Cari fiyatlarla hesaplanan değerler üzerinden gerçekleşen %13,8'lik bu artış, reel olarak sadece %2,1'lik bir artış ima ediyor.) Yine bu iki yılın sıralamasında en büyük 250 listesine giren firmaların net aktif toplamı cari fiyatlarla %14,4 (reel olarak %2,8) ve üretimden satışları da %11,3 (reel olarak 0) artmış. Bu 250 firmanın dolar cinsinden toplam ihracatı da 2007'den 2008'e %24 oranında artmış – ki bu toplu göstergeler arasındaki en etkileyici yükselişe işaret ediyor.
- Öte yandan, muhtemelen etkileri 2008'in son çeyreğinden itibaren belirginleşen küresel krizin de katkısıyla çeşitli göstergelerde cari fiyatlar cinsinden dahi düşüşler gözlenmiş. Bunlardan en belirginini 250 firmanın toplam vergi öncesi karlarında gözlenen %45 oranındaki düşüş. Toplam brüt katma değerde ve öz sermaye tutarında da, her ikisi de cari fiyatlar cinsinden olmak kaydıyla, %4 civarında düşüş gözölüyoruz. Benzer biçimde, en büyük 250 firmanın gerçekleştirdiği toplam istihdam 2007'den 2008'e %2,3 oranında azalmış.

¹ TOBB ETÜ İktisat Bölümü Öğretim Üyesi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü, TEPAV Girişimcilik Enstitüsü Direktörü

Uluslararası ekonomi ve dış ticaret konularında uzmanlaşan bir iktisatçı olarak BTSO araştırmalarından elde edilen verilerin sektörler itibarıyla değerlendirilmesini kısaca yaparken ihracatta lider olan üç sektöre odaklanacağım. Esasen Bursa ekonomisinin toplam ihracata katkısının büyüklüğü (Tablo 1) bu üç sektörü Türkiye'nin ihracatı için de önemli kılıyor.

Tablo 1. YILLARA GÖRE DIŞ TİCARETİN SEYRİ

	Toplam İhracat (Milyon Dolar)	Bursa'nın İhracatı (Milyon Dolar)	Bursa'nın İhracatında Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Bursa'nın Payı (%)	Bursa'nın Payında Önceki Yıla Göre Değişim (Puan)
2002	36.059	3.457	-	9,6	-
2003	47.253	4.354	24,5	9,2	-0,4
2004	63.167	5.421	5,7	8,6	-0,6
2005	73.476	5.732	28,2	7,8	-0,8
2006	85.535	7.351	23,1	8,6	0,8
2007	107.272	9.049	22,7	8,4	-0,2
2008	132.027	11.104	24,5	8,4	0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Tablodan da görüldüğü gibi, toplam ihracatın hızla büyüdüğü 2002-2008 yılları arasında Bursa'nın ihracatı da bu hızlı büyümeye büyük ölçüde ayak uydurarak %8-9 mertebesindeki payını koruyor. Bursa ekonomisinin 2008'de 11 milyar doları geçen ihracatının ardındaki başlıca sektörler *otomotiv ana ve yan sanayii, tekstil ve konfeksiyon* ile *makina ve metal* sektörleri. Bu ihracatın yaklaşık 10 milyar dolarlık kısmı en büyük 250 firma tarafından yapılırken; bu miktarın yaklaşık %95'i de bu üç sektörün ilk 250 içinde yer alan firmalarınca gerçekleştirildi. 2008 yılında sadece otomotiv ve yan sanayinin en büyük 250 firma listesindeki temsilcileri, Bursa'nın toplam ihracatının %68'ini, Türkiye'nin toplam ihracatının ise hemen hemen %6'sını gerçekleştirdi.

Bu lider ihracat sektörlerine ilişkin gözlemlerimi özetlemeden önce en büyük 250 firma listesine bu sektörlerden giren firmaların sayısına ilişkin seyre aşağıdaki tablo yardımıyla göz atmakta yarar görüyorum.

**Tablo 2. BAŞLICA İHRACAT SEKTÖRLERİNDEN
EN BÜYÜK 250'YE GİREN FİRMA SAYISI**

	1997	2006	2007	2008
Otomotiv Ana ve Yan Sanayii	33	59	61	64
Tekstil ve Konfeksiyon	91	72	60	52
Makine-Metal	31	26	29	30

Görüldüğü gibi, BTSO araştırmasının başladığı 1997'den bu yana otomotivden ilk 250'ye giren firma sayısı neredeyse iki katına çıkarken, *tekstil ve konfeksiyon* sektöründeki firma sayısı ciddi biçimde düşmüş; makine-metal sektörü ise büyük ölçüde istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bunun nedenlerini daha iyi anlamak için biraz sektörel ayrıntıya girmekte yarar var.

- Bursa'nın ve Türkiye ekonomisinin önemli lokomotif sektörlerinden otomotiv ana ve yan sanayinden ilk 250'ye giren firmaların toplam ihracat ve istihdam rakamları, araştırmanın yapılmaya başlandığı 1997 yılından bu yana neredeyse kesintisiz olarak gözlediğimiz yükseliş trendini 2008 yılında da sürdürmüştür. Sektörün en büyük 250 arasında yer alan lider firmalarının toplam ihracatı 1997'den bu yana en yüksek değerine ulaşarak 7,5 milyar dolar sınırını zorlamış; bu firmalar yaklaşık 41 bin çalışana iş sağlayarak önemli bir istihdam kaynağı olma niteliklerini de korumuşlar. En büyük 250 firmanın toplam istihdamında gözlenen düşmenin tersine, sektörün listeye giren firmalarındaki çalışan sayısı 2007'den 2008'e yaklaşık %14 oranında artmış. Hepimizin bildiği gibi Türkiye, Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinden bu yana yavaş yavaş bir otomotiv üretim üssü haline geldi. Artan firma sayısının yarattığı pozitif dışsallıklar ve ölçek büyüdükçe artan etkinlik, otomotivi ciddi bir karşılaştırmalı üstünlük sektörü haline getirdi. Sektörün uluslararası rekabet gücü, iç piyasanın daraldığı 2001 krizi gibi dönemlerde dış piyasalara yönelmeyi ve krizin nispeten az hasarla atlatılmasını kolaylaştırdı.

Ancak bildiğimiz gibi bu durum 2009'da değişti. Hem iç piyasanın, hem de ihraç pazarlarının küresel krize bağlı olarak eş anlı biçimde daralması sektörün satışlarında ve istihdamında ciddi düşmelere yol açtı. Büyümedeki lokomotif rolü dolayısıyla otomotiv sanayi başta olmak üzere yerli üreticileri desteklemek üzere çıkarılan ÖTV indirimi talep eksikliğinden biriken stokların eritilmesine yardım ettiyse de, istihdam

kayıplarından tümüyle kaçınmak mümkün olmadı. ÖTV indirimleri kaçınılmaz biçimde ithal otomobillere de yaradıysa da, ben kişisel olarak bu tür yan etkilere katlanmanın, katı korumacı önlemlerin ortaya çıkaracağı refah kayıplarından evla olduğunu düşünüyorum. Sektördeki istihdam kayıplarının boyutlarını ise bir sonraki BTSO araştırmasının sonuçlarından gözlemek mümkün olacak.

- BTSO araştırması otomotivin ardından gelen ihracat lideri ve benzer büyüklükte bir istihdam kaynağı olan tekstil ve konfeksiyonda ilk 250'ye giren firmaların toplam çalışan sayısında 2002 yılından beri gözlenen düşüşün, 2008'de de devam ettiğini gösteriyor. Türkiye'deki tekstil ve konfeksiyon sektörünün diğer göstergelerinde de gözlenen aşağı yönlü seyre paralel olarak, 2008'de ilk 250'ye giren firmaların yarattığı toplam brüt katma değerde bir önceki yıla göre %27,8 düşme gözlenmiş. Sektörün 2008'in en büyük 250 firması arasına giren temsilcileri yılı yaklaşık 142,3 milyon TL'lik negatif bir dönem kârı (ya da zarar) ile kapatmış.
- BTSO araştırmasından elde edilen tekstil ve konfeksiyon sektörüne ilişkin bu veriler daha önceki yıllarda elde edilenlerle birlikte düşünüldüğünde, tekstil ve konfeksiyon sektöründe faaliyet gösteren ve 250 en büyük arasına girmeyi başarmış firmaların bile talep koşullarındaki dalgalanmaların temel göstergelerde yarattığı istikrarsızlığa karşı büyük ölçüde savunmasız olduğu anlaşılıyor. Esasen bunun şaşırtıcı olduğunu söylemek de güç. Bu konularda çalışan iktisatçıların son yıllarda giderek artan bir sıklıkta seslendirdikleri gibi markalaşmayı başaran ya da AR-GE yatırımları yoluyla çok özel nitelikli ürünler tasarlayıp üretebilen firmaların ürettikleri bir yana bırakılırsa, Türk tekstil ve konfeksiyon ürünleri fiyat elastikiyeti yüksek, benzer kalitede rakip ürünlerin bol miktarda bulunduğu, katma değeri çok da yüksek olmayan ürünler. İç piyasanın mevcut üretim kapasitesine kıyasla sınırlı olan büyüklüğü düşünüldüğünde, dışarı açılmak zorunda olan firmaların ihraç pazarlarında pay elde etmeleri ya da mevcut paylarını büyütme büyük ölçüde fiyat rekabetine dayalı olarak gerçekleştirilebilir hedefler. Bu tür bir rekabetin ana enstrümanı olan fiyatlar ise doğal olarak kur politikasından çok etkilenmekte.

Öte yandan Türkiye, gerek ekonomisinin ulaştığı büyüklük, gerekse ekonomik politika yapıcı kurumların çağa uygun yapılanma biçimleri itibarıyla, artık tekstil benzeri nispeten düşük katma değerli ürün üreticilerinin rekabet gücünü gözetecek kur

politikaları izleyebileceği dönemleri çoktan geride bıraktı. Bu beğensek de, beğenmesek de böyle. Bu bakımdan, markalaşma ve AR-GE lideri olan az sayıda firma dışında kalan tekstil ve konfeksiyon firmalarının büyük bölümünün zaman içinde tasviye olması sadece Bursa'da değil, tüm Türkiye'de beklenmesi gereken bir gelişme. Nitekim Tablo 2, tekstil ve konfeksiyon sektöründe faaliyet gösterenlerden en büyük 250 arasına girenlerin sayısında kararlı bir düşüşün zaten mevcut olduğunu gösteriyor.

- Makine ve metal sektörü ürün spektrumu çok geniş bir sektör. Dolayısıyla bu sektör hakkında çok ayrıntılı şeyler söylemek zor. Ancak ileri ve geri bağlantı katsayılarının yüksek olduğunu biliyoruz. Buna bağlı olarak bu sektördeki aktivite düzeyinin hem Bursa, hem de ülke ekonomisindeki canlılıkla aynı yönde değişmesini bekliyoruz. BTSO araştırmasından gelen veriler makine ve metal sektöründen ilk 250 arasına giren firmaların 2008'de 1,2 milyar dolarlık bir ihracat yaptığını, bunun 2007'ye göre %13,3'lük bir artış ifade ettiğini gösteriyor. Bu firmaların yarattığı istihdam ise 2007'deki düzeyine çok yakın.

Sonuç

Bursa Türkiye ekonomisi açısından çok önemli bir sanayi üretim ve ihracat üssü. Gerek istihdam yaratma kapasitesi, gerekse ülkenin dış ticaret dengesine katkısı itibarıyla önemli ve yükselen bir sektör olan otomotiv sektörünün de başlıca merkezi olan Bursa'da bir başka önemli istihdam kaynağı da geleneksel ihracat ürünlerimiz olan tekstil ve konfeksiyonu üreten firmalar. Ancak bu sektörde markalaşmayı ve/veya AR-GE faaliyetleri yoluyla yeni ve rakipsiz ürünler tasarlayıp üretmeyi başarabilecek az sayıda firma dışında kalanların uzun vadede ayakta kalma şansları zayıf gözüküyor. Sektörün Bursa'daki (ve Türkiye'nin geri kalanındaki) geleceğinin parlak olduğunu söylemek güç. Bu bakımdan Bursa ekonomisinin, bu sektörde sadece bir kriz yılı olan 2009'da değil, izleyen yıllarda da yaşanması çok muhtemel olan istihdam ve döviz geliri kayıplarını telafi etme potansiyeli olan otomotiv ve makine-metal benzeri sektörlerle yönelmesinde yarar olduğu kanısındayım.